

*Kuifleeuweriknest in een tuin in Meerhoven, Eindhoven, 28 april 2006
(Ton en Karin Hermans)*

Voormalige broedvogels in de Kempen: Dwergmeeuw t/m Krekelzanger

Tom Heijnen

Dit is het vervolg op het artikel in de vorige Blauwe Klauwier waarin de voormalige broedvogels tot en met Bosruiter werden behandeld. In dit tweede deel ga ik in op de volgende serie soorten: van Dwergmeeuw tot en met Krekelzanger.

Ik definieer een voormalige broedvogelsoort als eentje die in de periode 1900-2009 in de Kempen heeft gebroed en die sinds 2010 niet meer als broedvogel werd aangetroffen. Zie verder het vorige deeltje voor een beschrijving van het gebied, de methode en de gegevens-bronnen met hun afkortingen. Aan die bronnen wordt er in dit deel ééntje toegevoegd, nl. de ringgegevens van het Vogeltrekstation. De bronnen die in dit deel worden gebruikt zijn als volgt:

AJJ	Archief Justin Jansen (in WNL)
ATL7377	Broedvogelatlas 1973-1977
ATL7983	Winter- en trekvogelatlas 1979-1983
ATL9800	Broedvogelatlas 1998-2000
KOL	Kolonievogels Sovon
NDFF	Nationale Databank Flora en Fauna
Ornis	Digitaal archief VWG De Kempen
PNB9704	Broedvogels Provincie 1997-2004
VTs	Vogeltrekstation
WNL	Waarneming.nl
WVK	Website Vogels in de Kempen
ZBV	Zeldzame broedvogels Sovon

Verder is het goed om te vermelden dat ik gegevens in databases die duidelijk het gevolg van invoerfouten zijn, uiteraard niet heb overgenomen. Voorbeelden zijn diverse Kuifleeuweriken in naaldbossen in Avimap, waarbij het voor de hand ligt dat dit Kuifmezen hadden moeten zijn, en een wolk van 27 Velduilmeldingen in het Dommeldal bij Borkel in 2009, waarvan een deel in bos, in de NDFF database.

Gegevensbeherende instanties doen er goed aan hun data beter te controleren. De afgelopen jaren ben ik al heel wat fouten in de gegevens tegengekomen. Dit kan (en zal) altijd gebeuren, maar bij mijn weten is er geen protocol en tool waarmee gebruikers van de gegevens melding kunnen doen van fouten.

In het vorige deel waren bijna alle soorten voorzien van een overzicht van waarnemingen tussen de datumgrenzen. In het huidige deel laat ik dat achterwege bij meeuwen en Zwarte Stern omdat die relatief vaak in de zomermaanden gezien werden zonder dat dit duidde op mogelijke territoria.

Voormalige broedvogels deel 2

Dwergmeeuw

Adulte Dwergmeeuwen op het Beuven, 21 april 2019
(Jeroen Stevens)

In 1962 was gedurende enkele weken een paar aanwezig op het Goorven en ook werd de nestplaats gevonden (Van Erve et al. 1967). In het nest werden nadien resten van eischalen gevonden (Wittgen 1964). Dit is het enige geval van een broedpoging in de Kempen.

Wittgen, A.B. 1974. Een broedpoging van een paartje Dwergmeeuwen *Larus minutus* in Noord-Brabant. *Limosa* 37 (1): 198-199.

Zilvermeeuw

Adulte Zilvermeeuw op AquaBest, 16 mei 2018 (Joep Verbaak)

Vanaf tenminste 1956 broedde de soort bij Budel-Dorplein, al is uit de gegevens niet op te maken of dat met zekerheid ieder jaar was.

Tot en met 1980 ging het steeds om één territorium waarna het aantal steeg tot 10-15 territoria in de periode 1988-1992. Daarna daalde het aantal weer en hoewel er in 2001 nog 8 territoria waren was de soort daarna afwezig. Buiten Budel-Dorplein was er een 'verdacht' paar in 1966 op de Mispelendse Heide.

Territoria Budel-Dorplein:

vanaf 1956	min of meer geregeld 1 paar bij de Ringselvennen (Hens 1965, van Erve et al. 1967)
1963	broedgeval Ringselvennen: 26 juni 1 adult op nest met 1 dood en 1 levend jong (geringd) (Ornis)
1972	1 terr. Ringselvennen: 22 mei 2 ex alarmerend (Ornis)
1975	1 terr. atlasblok 57367: broedcode 'zeker broedend' (ATL7377)
1976	broedgeval oostelijke Ringselvennen: nest met eieren, opzettelijk uitgehaald (ATL7377)
1977	broedgeval Budel-Dorplein: paar met nest met eieren (Ornis), schatting 2-10 territoria in atlasblok 5737 (ATL7377)
1978	4 paren, alle opzettelijk verstoord; 5 augustus 2 grote donsjongen Ringselvennen (Ornis)
1979	1 terr. oostelijke Ringselvennen: april t/m juni 1 paar (Ornis)
1980	1 terr. oostelijke Ringselvennen: april t/m juni 1 paar (Ornis)
1985	18 terr. (KOL), maar nadere informatie ontbreekt; het lijkt gezien het aantal voor én na 1985 een onwaarschijnlijk groot aantal
1986	2-3 terr. Loozerheide/Budelco: 14 mei 2-3 paar alarmerend, 4 juli 1 paar alarmerend (Ornis); 1 terr. Ringselvennen: 4 juli 1 paar alarmerend, 16 juli 1 niet-vliegvlug jong (Ornis)
1987	6 terr. Loozerheide/Budelco en 1 terr. Ringselvennen (Ornis)
1988	9 terr. Loozerheide/Budelco en 2 terr. Ringselvennen (KOL)
1989	11 terr. Loozerheide/Budelco en 2 terr. Ringselvennen (KOL); volgens Hustings et al. (2006) waren er 15 paren

1990	8 terr. Loozerheide/Budelco en 3 terr. Ringselvennen (KOL)
1991	6 terr. Loozerheide/Budelco en 4 terr. Ringselvennen (KOL)
1992	6 terr. Loozerheide/Budelco en 5 terr. Ringselvennen (KOL)
1993	6 terr. Loozerheide/Budelco en 2 terr. Ringselvennen (KOL)
1994	5 terr. Loozerheide/Budelco (KOL)
1995	5 terr. Loozerheide/Budelco (KOL)
1998	1 terr. Loozerheide/Budelco (KOL)
1999	1 terr. Loozerheide/Budelco (KOL)
2000	5 terr. De Hoort (KOL)
2001	8 terr. De Hoort (KOL)

Mogelijke territoria:

1964	2 juli 1 paar bij leeg nest Ringselvennen (Ornis)
1965	1 juni 1 paar stuifzand Loozerheide (Ornis)
1966	31 mei baltsend paar Mispelendse Heide, later door Kokmeeuwen verjaagd (van Erve et al. 1967); 16 juni 1 paar Ringselvennen (Ornis)

De vestiging in de Kempen viel min of meer samen met een forse toename van broedende Zilvermeeuwen in Nederland, onder meer door meer visafval en vuilstorten. Afdekken van vuilstorten en toename van de Vos (in duinkolonies) zorgden voor een continue afname van de Nederlandse populatie vanaf ca 1985.

Of afdekken van vuilstorten of predatie ook zorgde voor het verdwijnen van de populatie bij Budel-Dorplein is niet bekend.

Witwangstern

Adulte Witwangstern op het Soerendonks Goor, 24 juni 1999 (Jaap Dijkhuizen; scan van dia)

In 1999 was er een uniek broedgeval op het Soerendonks Goor. Een paartje Witwangsternen had een nest gemaakt op drijvende vegetatie. Er kwamen twee jongen uit die helaas door predatie verloren gingen. Opvallend was dat hier in mei zelfs 5 adulte vogels aanwezig waren.

Territoria:

1999 broedgeval Soerendonks Goor: 10 t/m 29 mei 5 adult (WVK), 30 mei 4 adult, daarna 2 adult (WNL); 24 juni paar met nest waarop 1 jong van max. 1 week oud, op 4 juli jong nog aanwezig (WNL); 2 jongen, mislukt door predatie (WVK)

Daarnaast waren er diverse waarnemingen van vogels tussen de datumgrenzen, maar dat betrof steeds doortrekkers.

Meldingen tussen de datumgrenzen (1 t/m 30 juni):

1958	1 juni 6 adult Beuven (van Erve et al. 1967)
1981	mei-juni 2 adult Soerendonks Goor (ATL 7883)
1982	28 mei t/m 6 juni 1 adult Beuven (Ornis), juni 2 ex atlasblok 5724 (ATL7883)
1992	28 mei t/m 2 juni 3 adult Ringselvennen (Ornis)
1995	11 juni 1 adult Beuven en 1 adult Soerendonks Goor, 18 juni 1 onv. Beuven (Ornis)
1999	7 juni 2 adult Beuven (Ornis)
2000	3 juni 2 adult Soerendonks Goor (Ornis)
2007	11 juni 1 adult Soerendonks Goor(WNL)

Tot 2012 waren er in Nederland uit slechts enkele jaren broedgevallen van Witwangsternen bekend. Sindsdien broedden tot enkele tientallen paren in overstromingsmoerassen in Groningen.

Zwarte Stern

Zwarte Stern boven de Ringselvennen, 15 mei 2022 (Martijn van der Weijde)

“Is er één vogel, die zo thuishoort in het zomerse Brabantse land als de kleine, ten plattelande zo populaire zwarte stern? Zijn verschijning doet denken aan het weelderig moeras, waar het riet hoog te golven staat en krabbescheer drijft op het warme water. Het is hoog zomer, als de zwarte sterns kiekeren boven hun drijvende nesten en rakelings langs de hoofden scheren van de argeloze wandelaars, die vaak letterlijk gebombardeerd worden door de snelle jagers”.

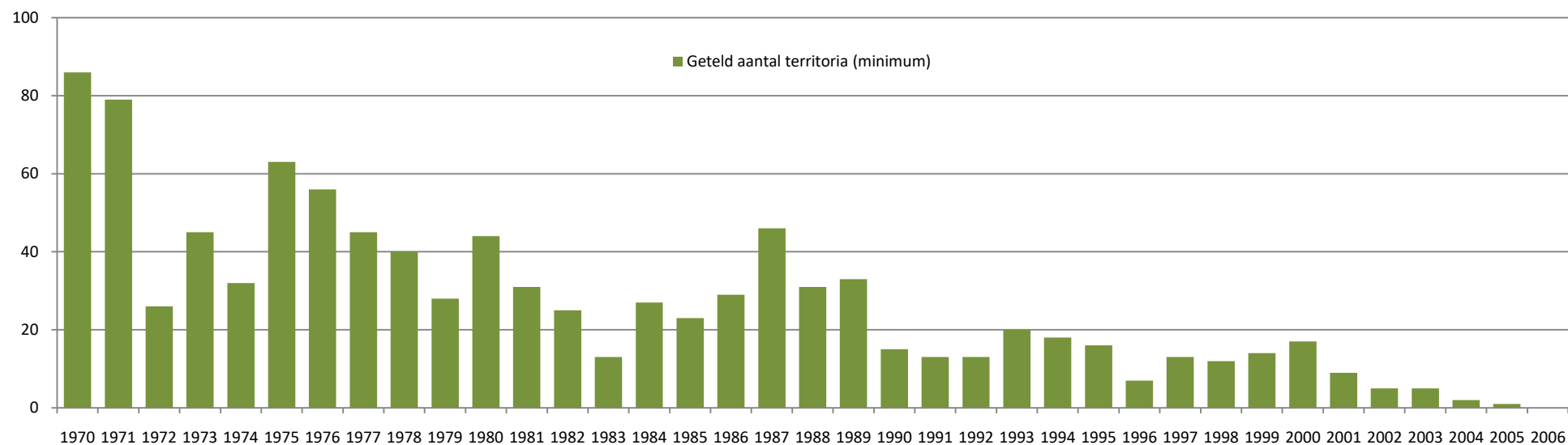
Deze dromerige proza schreef Victor Langenhoff in 1952 over Zwarte Sterns in Noord-Brabant. Hij had vast niet kunnen vermoeden dat het doek een halve eeuw later gevallen zou zijn. Niet alleen in de Kempen en Noord-Brabant, maar in heel hoog Nederland.

Voorkomen tot 1970

Er is weinig informatie over het broeden van Zwarte Sterns tot 1970 (tabel 1). Territoria werden voornamelijk gemeld van heidegebieden met vennen, zoals de Misperleindse en Neterselse Heide, Landschotse Heide, Buikheide (Vessemse vennen), Malpie, Strabrechtse Heide, Leenderbos (Hasselsvennen), Groote Heide en Budel-Dorplein (m.n. Ringselvennen). Daarnaast werden ook andere soorten terreinen gebruikt, zoals de leemaftgravingen bij Ekkerweijer en de Visvijvers bij Valkenswaard.

Tabel 1. Gegevens over territoria van Zwarte Stern tot 1970. Belangrijkste bronnen: Langenhoff 1952, van Erve et al. 1967, van der Winden 1991 en Ornis.

Westelijke en noordwestelijke Kempen	
Mispeleindse en Neterselse Heide	1938 enkele, 1947 2, 1948 enkele, 1949-59 0 (droogte), 1951 1, tot 1960 broedvogel, 1960 0-2, 1961-67 0, 1969 ca 5
Landschotse Heide	1963 7, 1965 >25, 1966 15-20, 1967 10, 1969 0
Vessemse Vennen	broedvogel tot tenminste 1971; 1968 >8
Rouwven (rand Oirschotse Heide)	1963 7, 1964 12
Zuidwestelijke Kempen	
Reuselse Moeren	1961 6-7
Malpie	1961 0-1, 1963 10-15, 1965 ca 10, 1968-72 ca 5-7, 1970 5
Centrale en oostelijke Kempen	
Leemkuilen Ekkersweijer	t/m 1966 jaarlijks broedend op leemaufgravingen bij steenfabriek
Geeneindsche Heide	1968 nest Kikkerven
Visvijvers Valkenswaard	1946 broedvogel, 1948 enorme kolonie van ca 250, 1950 8, 1964-65 10, eind '60 ca 10, 1969 5
Strabrechtse Heide (incl. Braakhuizensche Heide en Witven)	1945 diverse kleine kolonies, 1946 en 1947 10, 1950 8, 1951 15, 1953 7, 1958 63, 1959 29, 1964 60-70, 1965 ca 45, 1966 ca 53, 1967 48, 1968 35, 1969 65
Zuidoostelijke Kempen	
Hasselvennen	1952 12, 1961 ca 10, 1969 7
Groote Heide (bij Soerendonk)	1951 diverse kolonies, 1961 ca 10, 1965 3-4, 1967 en 1968 aanwezig (wellicht 10-tallen), 1969 3
Ringselvennen en De Hoort	1963 1-2, 1965 5-6, 1966 wellicht enkele, 1969 30

Figuur 1. Verloop van het aantal territoria van Zwarte Stern in de Kempen in de periode 1970-2006, gebaseerd op getelde minima. Voor bronnen zie tabel 2.

Tabel 2. Minimum aantal territoria van Zwarte Stern en per gebied per jaar, in de periode 1970-2005. Vanaf 2006 waren er geen territoria meer in de Kempen. + = aanwezig maar aantal onbekend, ? = mogelijk aanwezig (op basis van gegevens), 40? = onduidelijk of aantal klopt, - = vermoedelijk afwezig. Belangrijkste bronnen: Langenhoff 1952, van Erve et al. 1967, van der Winden 1991, Busink 1986, Ornis en Sovon-database met gegevens van kolonievogels.

Gebied	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Westelijke en noordwestelijke Kempen																				
Wellenseindse Heide (Panneven)									1											
Mispeleindse en Neterselse Heide								2	?		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Landschotse Heide	15	7	3	6	2	8	2	10	4		?	1	-	3	7	15	18	15	17	9
Vessemse Vennen	8					-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zuidwestelijke Kempen																				
Cartierheide						-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-
Malpie	5	5	5	5	?	4	15	10	5	?	10	11	22	5	15	-	6	25	12	19
Centrale en oostelijke Kempen																				
Diep Meerven								4		40?	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Visvijvers Valkenswaard				+	+	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Strabrechtse Heide (incl. Braakhuizensche Heide en Witven)	40	55	18	20	15	20	24	5	23	15	16	13	?	-	?	-	?	3		
Zuidoostelijke Kempen																				
Hasselvennen						7	2									-	-	-	-	-
Groote Heide (bij Soerendonk)	18	6	-	9	-	10	-	7		3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Soerendonks Goor	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		?	-	?	-	-	-	5
Ringselvennen en De Hoort		5		5	15	12	11	7	7	10	18	2	3	5	5	8	5	3	2	
Totaal aantal territoria (minimum)	86	79	26	45	32	63	56	45	40	28	44	31	25	13	27	23	29	46	31	33

Gebied	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Westelijke en noordwestelijke Kempen																
Wellenseindse Heide (Panneven)																
Mispeleindse en Neterselse Heide	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Landschotse Heide	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-
Vessemse Vennen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zuidwestelijke Kempen																
Cartierheide	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Malpie	8	-	4	3	4	11	6	13	12	11	8	5	4	5	1	1
Centrale en oostelijke Kempen																
Diep Meerven	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Visvijvers Valkenswaard	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Strabrechtse Heide (incl. Braakhuizensche Heide en Witven)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Zuidoostelijke Kempen																
Hasselvennen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Groote Heide (bij Soerendonk)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Soerendonks Goor	7	13	9	17	11	5	1	-	-	3	6	4	-	-	1	-
Ringselvennen en De Hoort	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal aantal territoria (minimum)	15	13	13	20	18	16	7	13	12	14	17	9	5	5	2	1

Het ging in de meeste gebieden om maximaal enkele tientallen paren, met gewoonlijk de grootste aantallen op de Strabrechtse Heide: tot ca 70 territoria van eind jaren '50 tot begin jaren '70. Ronduit spectaculair was een enorme kolonie van ca 250 paren op de visvijvers te Valkenswaard in 1948, maar wel is het merkwaardig dat Langenhoff deze kolonie niet kende en dat ook G. Siteurt, een vogelaar die in die jaren regelmatig op de vijvers kwam, wel Zwarte Sterns in dat jaar noteerde maar geen melding maakte van grote aantallen.

Voorkomen vanaf 1970

Begin jaren '70 lag het aantal territoria rond de 80 en medio jaren '70 rond de 60. Het aantal fluctueerde van eind jaren '70 tot eind jaren '80 flink en kwam zelden boven 40 territoria uit. Vanaf 1990 bedroeg de totale populatie niet meer dan 20 territoria en na 2000 kwijnde de soort weg, met in 2005 het allerlaatste territorium (figuur 1, tabel 2).

Binnen dit totaalbeeld van de Kempen waren er per gebied aanzienlijke verschillen. Op de Landschotse Heide fluctueerde het aantal in de jaren '70 en '80 sterk, met als goede jaren (= 10 territoria of meer): 1970, 1977 en 1985 t/m 1989. Daarna was het afgelopen, met uitzondering van 3 territoria in zowel 1994 als 2000.

Ook op de Malpie (m.n. Groot Malpieven) varieerde het aantal fors, met als goede jaren 1976 en 1977, 1980 t/m 1982, 1984, 1987 t/m 1989, 1995, en 1997 t/m 1999. Eind jaren '80 werd op het Groot Malpieven begonnen met het plaatsen van kunstmatige nestvloten en die werden snel door de sterns geaccepteerd. In 1994 werden 22 nieuwe nestvloten op het Groot Malpieven gelegd en ook die werden vlot bezet. Desondanks was de afname ook hier niet te stoppen, met in 2004 en 2005 nog 1 territorium en daarna nul.

Flinke aantallen Zwarte Sterns waren in de jaren '70 te vinden op de Strabrechtse Heide, met regelmatig 20 territoria of meer en zelfs een piek van 55 in 1971. Allerlei vennen werden door de vogels benut, zoals het Witven (bij Huize Witven), Beuven, Starven, Henneven en Platvoetje. In 1981 waren er nog 13 territoria en daarna was het min of meer afgelopen, met nog 3 territoria in 1987 en één in 2002.

Op de Groote Heide bij Soerendonk waren in de jaren '70 regelmatig territoria aanwezig. Ze broedden op vennen zoals het Biesven en de Kraanvennen, en in het Wolfsven dat meer een vochtige laagte was. Vanaf 1980 was er geen enkele melding meer.

In 1981-82 ontstond door het afgraven van weilanden en opstuwen van water een plas bij het Soerendonks Goor. In 1989 waren

hier voor het eerst Zwarte Sterns te vinden, oplopend tot 17 territoria in 1993. In 1994 werden 20 nestvloten gelegd waarop 11 paren nestelden. Het jaar daarna waren de vloten onbezet en waren er 5 nesten op drijvende vegetatie gebouwd. Na een kleine opleving in 1999-2001 en een los territorium in 2004 viel het doek in 2005. Recentelijk zijn op het Soerendonks Goor wederom nestvloten geplaatst maar in 2022 hebben die nog geen Zwarte Sterns aangetrokken.

Op de Ringselvennen en De Hoort kwamen in de jaren '70 tot eind '80 kleine aantallen voor, met als goede jaren 1974 t/m 1976, 1979 en 1980. In 1988 werden de laatste 2 territoria gemeld.

Zo door de oogharen gekeken waren Zwarte Sterns het meest continue aanwezig op de Malpie. Had dat wellicht te maken met de foerageermogelijkheden die de vogels hadden? Zo werden in juni 1987 regelmatig foeragerende vogels in weilanden (met paardenbloemen, pinksterbloemen e.d.) aan de rand van de Opperheide gezien, en gezien de richting van aankomst en vertrek betrof dit broedvogels van de Malpie. Daar staat tegenover dat landelijke gegevens er juist op wijzen dat het verdwijnen van dynamiek in het oppervlaktewater de belangrijkste boosdoener was: door het gebrek aan dynamiek werd nestgelegenheid schaars.

Nestvloten

Naast het Groot Malpieven en Soerendonks Goor werden in 1995 nestvloten gelegd op het Greveschutven (12 vlotjes, geen succes), in de Reuselse Moeren (7, geen succes), op afgraving Ploegstraat bij Acht (6, geen succes) en op de Visvijvers Bergeijk (12, geen succes).

Busink, P. 1996. Het wil niet erg vloten met de Zwarte Stern in de Kempen. *Blauwe Klauwier* 22(2): 6-11.

Kessel, J. van, H. de Louweren & M. Manders 2003. Het gebruik van kunstmatige nestvlotjes voor Zwarte Sterns op de Malpieheide in de periode 1985 - 2001. *Blauwe Klauwier* 29(1): 2-5.

Langenhoff, V. 1952. Enige broedvogels in Noord-Brabant: Drie Meeuwvogels. *Brabantia* 1: 102-109.

Louweren, H. de 1998. De Zwarte Stern op de Malpie in 1997. *Blauwe Klauwier* 24(2): 30-31.

Wielen, P. van der 1988. Ver van de kolonie foeragerende Zwarte Sterns. *Blauwe Klauwier* 14(1): 17.

Winden, J. van der 1991. De Zwarte Stern als broedvogel in midden en oost Brabant in de periode 1970-1987, met een rekonstruktie van de periode 1950-1969. *Blauwe Klauwier* 17(3/4): 1-16.

Winden, J. van der et al. 1996. Heeft de Zwarte Stern *Chlidonias niger* een toekomst als broedvogel in Nederland? *Limosa* 69 (4): 149-164.

Blauwe Kiekendief

Ringstaart Blauwe Kiekendief bij het Soerendonks Goor, 8 maart 2021 (Toon van Kessel)

In de jaren veertig t/m zestig van de vorige eeuw was de Blauwe Kiekendief een zeldzame broedvogel die niet jaarlijks werd vastgesteld. Rekening houdend met de zeer beperkte waarneemcapaciteit in die periode is het desondanks denkbaar dat tot in de zestiger jaren jaarlijks enkele territoria aanwezig waren.

De vogels broedden in destijds nog vochtige en uitgestrekte heideterreinen en moerassen zoals de Reuselse Moeren, Goorven, De Hogt (nu bekend van het knooppunt van snelwegen) en Groote Heide/Soerendonks Goor. De laatste concrete broedvogelmelding komt uit 1968 toen een broedpoging werd ondernomen in de Reuselse Moeren, en de soort zou tot ca 1970 gebroed hebben bij de Ringselvennen.

Territoria:

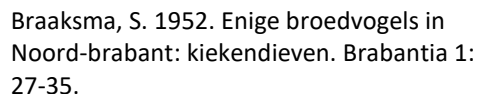
1942	broedgeval gemeente Heeze (van Erve et al. 1967)
1946	broedgeval Torenbroek, gemeente Reusel (van Erve et al. 1967; <i>Limosa</i> 20: 236)
1950	broedgeval De Hogt bij Eindhoven: nest (Ornis en WNL)
1952	waarschijnlijk broedgeval gemeente Hoogeloon c.a. (van Erve et al. 1967)
1954	broedgeval Goorven: nest (Ornis)
1955	2 broedgevallen gemeente Hoogeloon c.a. (van Erve et al. 1967) waaronder nest met 4 eieren op 25 juni (WRN, VTS)
1958	broedgeval gemeente Eindhoven (van Erve et al. 1967)
1959	broedgeval Reuselse Moeren: 30 mei nest met 4 eieren (Paulussen 1993)
1961	mogelijk broedgeval Soerendonk (van Erve et al. 1967); 27 juni 1 onv. man jagend Groote Heide boven bouwland (Heijnen 1981)
1962	mogelijk terr. Soerendonk: 19 juni 1 paar Strijperheg (Heijnen 1981)
1967	2 broedgevallen Reuselse Moeren: 16 mei 2 nesten met resp. 4 en 5 eieren (Paulussen 1993)
1968	broedpoging Reuselse Moeren (Peeters 1986), nadere info ontbreekt
tot c1970	broedvogel Ringselvennen (G.A. Beyck, Ornis), nadere info ontbreekt
1996	terr. Strabrechtse Heide: 1 paar in zomerseizoen aanwezig, 1x balts gezien (Kikkert 1997)
2006	terr. Ringselvennen; broedcode 4 (W. Beeren, ZBV), nadere info ontbreekt
2013	terr. Ringselvennen; broedcode 4 (W. Beeren, ZBV), nadere info ontbreekt

N.b.: in de NDFF-database staan meerdere meldingen als 'territorium' geregistreerd uit 1944, 1945, 1990,

In de periode 1970-2020 werden zelden Blauwe Kiekendieven in de maanden juni-juli gezien, gemiddeld slechts eens in de vijf jaar met de laatste in 2012.

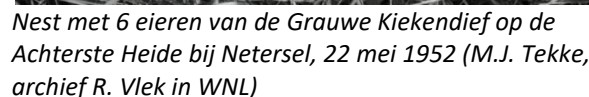
1964	29 juni 1 man en 2 juli 1 ex Budel-Dorplein (Ornis)
1973	28 juni 1 adult man bij Grafven, Strabrechtse Heide (Ornis, Cornelissen 1987) 30 juni 1 man Malpie (Ornis, Cornelissen 1987)
1975	tot in de maand juni 1 ex Strabrechtse Heide (Ornis) 20 juli 1 vrouw Reuselse Moeren (van Poppel 1975)
1982	juni 1 ex atlasblok 5157 en 1 ex atlasblok 5726 (ATL7983)
1983	juni 1 ex atlasblok 5157, >=2 ex atlasblok 5725 en 1 ex atlasblok 5726 (ATL7983)
1985	3 juni 1 vrouw Strabrechtse Heide (WRN)
1990	20 juli 1 ex De Warande (Ornis)
1997	9 juni 1 vrouw Strabrechtse Heide (Ornis)
2001	20 juli 1 vrouw Paardse Heide-Rakelbroek (Ornis) 29 juli t/m 6 augustus 1 vrouw Strabrechtse Heide (Ornis)
2008	5 juni 1 adult vrouw Eindhoven Airport (WRN)
2009	14 juni 1 ex Strabrechtse Heide (NDFF)
2012	6 juli 1 vrouw Strabrechtse Heide (WRN)

Een hervestiging van de Blauwe Kiekenidief als broedvogel in de Kempen is zeer onwaarschijnlijk. De soort is als broedvogel in Nederland sinds ca 1990 in een vrije val terechtgekomen. Ook elders in West-Europa gaat het slecht met de soort.

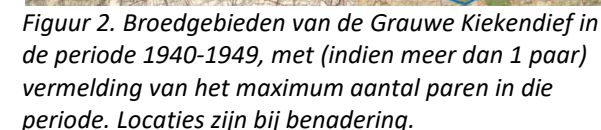
Cornelissen, H. 1987. Het voorkomen van de Blauwe Kiekendief in Zuidoost-Brabant, 1975/76 – 1986/87. Roodborsttapuit 7(2): 61-75.

Grauwe Kiekendief

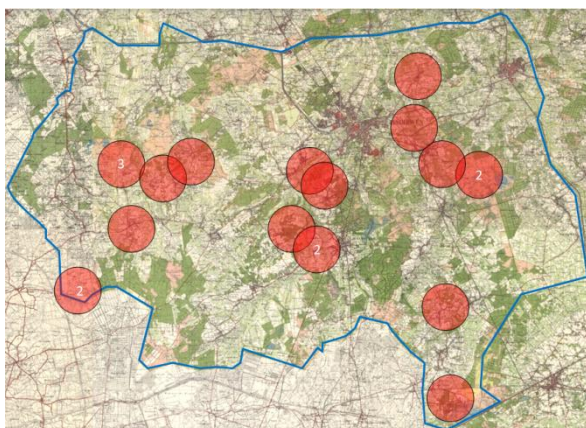
In 1952 merkte Braaksma op dat de Grauwe Kiekendief in Noord-Brabant waarschijnlijk in groter aantal broedde dan de Bruine Kiekendief. De Grauwe Kiek was toen te

vinden in moerassen en heide- en
hoogveenterreinen. Ten zuiden van de lijn
Lage Mierde-Eindhoven-Asten nestelden
eind jaren '40 volgens een schatting uit die
tijd zeker 15 paren. Die schatting komt
aardig overeen met het totaal van 12-14
paren als we alle gegevens uit de jaren '40
bij elkaar optellen (zie kaart hieronder).

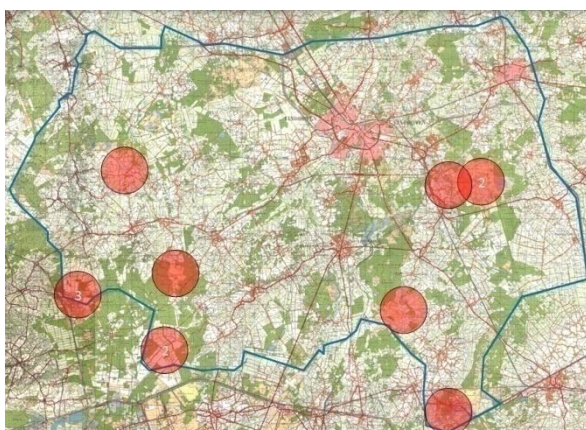
In de jaren '50 werden opgeteld nog meer paren gevonden, nl. 18-19. Deze opgeschijnnlijke toename werd wellicht veroorzaakt door meer veldwerk omdat er wat meer vogelaars waren en er geen oorlog meer was. Het duidt er wellicht ook op dat de schatting van zeker 15 paren in de jaren '40 te laag was.

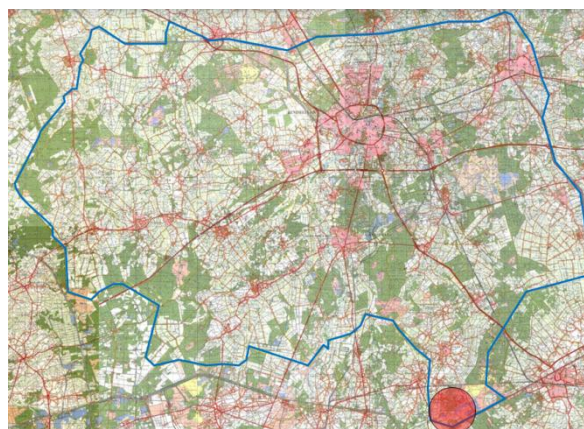
Figuur 3. Broedgebieden van de Grauwe Kiekendief in de periode 1950-1959. Locaties zijn bij benadering.

In de jaren '60 werden er opgeteld nog 12 paren gevonden, maar de meeste hiervan kwamen uit de eerste helft van het decennium. De achteruitgang was in dit decennium in volle gang.

Figuur 4. Broedgebieden van de Grauwe Kiekendief in de periode 1960-1969. Locaties zijn bij benadering.

In de jaren '70 resteerde nog maar één broedgebied: de moerassen, vennen en venen bij Budel-Dorplein. Het laatste broedgeval was in 1977.

Figuur 5. Broedgebied van de Grauwe Kiekendief in de periode 1970-1979.

Territoria vanaf 1900:

- 1909 broedgeval Aalst: 1 augustus 1 adult vrouw en 3 juv. man verzameld (AJJ)
- 1915 broedgeval Aalst: 19 juli 1 juv. man en 1 juv. vrouw verzameld (AJJ)
- jaren '30 Broedend Soerendonks Goor en Strijperheg (Iven & van Gerwen 1974)
- 1937 broedgeval Riethoven: 28 mei nest met 7 eieren (AJJ)
- 1939 broedend Eersel en waarschijnlijk Lage Mierde (Haverschmidt 1942)
- 1940 broedgeval Riethoven: 1 juni nest met 4 eieren (AJJ)
- 1946 broedgeval Veldhoven: 'broedsel' (Ardea 38: 205)
- broedgeval Riethoven: 1 juni nest met 5 eieren (AJJ), 5 jongen uitgevlogen (Ardea 38: 205)

- 1947 broedgeval Riethoven, 5 jongen (Braaksma 1952);
broedgeval Valkenswaard: 29 juni nest met 5 eieren (AJJ);
waarschijnlijk 3 paar Goorven bij Soerendonk (Braaksma 1952)
- 1948 broedgeval Casteren: 29 mei nest met 4 eieren (AJJ);
broedgeval Cartierheide: paar met jongen (Braaksma 1952);
2 broedgevallen Riethoven: 18 mei nest met 4 eieren (AJJ), 27 juli nest met 2 eieren (AJJ); 27 juli nest met 2 jongen, beide geringd (VTS), wellicht zelfde geval als nest met 2 eieren op 27 juli;
broedgeval De Hogt: 9 juni nest met 3 eieren (AJJ);
broedgeval Waalre: 29 juni nest met 2 jongen, beide geringd (VTS);
mogelijk terr. Strabrechtse Heide: 'baltsvlucht waargenomen' op de Lieropse Heide (Braaksma 1952);
2 broedgevallen Soerendonk: 15 mei nest met 5 eieren, 23 mei nest met eieren (AJJ); boven de Groote Heide geregeld 2 paren waargenomen (Ornis)
- 1949 broedgeval Netersel: 21 juni nest met 2 eieren (AJJ);
terr. Cartierheide: 'weer 1 paar aanwezig' (Braaksma 1952);
2 broedgevallen Dommelen: 15 mei nest met 5 eieren, 23 mei nest met eieren (AJJ);
broedgeval Riethoven: 10 juli nest met 4 eieren (AJJ); 17 juli nest met 4 jongen waarvan 3 geringd (VTS), wellicht zelfde geval als 10 juli;
terr. Goorven bij Soerendonk: 'slechts 1 paar' (Braaksma 1952)
- eind '40 naar schatting 15 paren ten zuiden van de lijn Lage Mierde-Eindhoven-Asten

begin '50	(B. van Dooren in Braaksma 1952; is inclusief de Brabantse Peel)	ca 1955	jaren rond 1955 broedend Landgoed De Utrecht, met soms 2 paren in het Beersbroek (Wittgen 1967)	1960	broedgeval Netersel: 22 mei nest met 1 ei (AJJ);
1950	broedvogel in de Collse Zegge (Oversteegen 1954)	1956	2 broedgevallen Dommelen: 17 mei nest met 4 eieren, 14 juni nest met 4 eieren (AJJ)		3 broedgevallen Reuselse Moeren: 20 mei 2 nesten met 1 ei, 21 mei nest met 4 eieren, 22 juni nest met 3 eieren en voorts 1 onv. (Paulussen 1993)
	broedgeval Waalre: 26 mei nest met eieren (AJJ)	1957	>1 broedgeval Reuselse Moeren: 15 mei nest met 5 eieren, 19 en 30 mei nest met 4 eieren, 6 juli en 3 augustus 3 onv. (Paulussen 1993), niet duidelijk of gegevens 1 of 2 nesten betrof; broedgeval Waalre: 2 juni nest met 3 eieren (AJJ); mogelijk terr. Geldrop-Heeze: juli 1 paar in de Zegge langs Kleine Dommel t.h.v. Strabrechtse Heide (Ornis); mogelijk terr. Strabrechtse Heide: in juli paar omg. Grafven (Ornis)	1962	broedgeval Reuselse Moeren: 16 mei nest met 5 eieren (Paulussen 1993); 2 paar Postelse Heide (bij Weebosch), verder geen gegevens (Ornis); 2 paar Strabrechtse Heide, verder geen gegevens (Ornis); mogelijk terr. Groote Heide: 9 juni man Groote Heide, 19 juni paar (Ornis); broedgeval Budel-Dorplesin: zomer man, 7 juni nest met 5 eieren, 8 juni man (Ornis)
1951-56	in één of meer jaren in deze periode broedvogel in de volgende gemeenten: Hoogeloon, Bladel, Vessem, Waalre, Reusel (2), Nuenen, Heeze, Someren, Maarheeze en Budel (van Erve et al. 1967)			1963	broedgeval Cartierheide: 25 juni nest met 3 jongen en 1 onbevucht ei (Ornis)
1951	broedgeval Netersel: 9 juni nest met 4 eieren (AJJ); broedgeval Riethoven: 19 mei nest met 4 eieren (AJJ); broedgeval Strabrechtse Heide: nest met 1 ei op Lieropse Heide (Braaksma 1952)	1958	>2 broedgevallen Reuselse Moeren: 24 mei nest met 5 eieren, 2 juni nest met 4 eieren, 21 juni nest met 4 eieren (later 3 onv.), 8 juni nest met 4 eieren (later 2 onv.), 8 juli 1 onv. (Paulussen 1993), niet duidelijk of gegevens 2 of 3 nesten betrof; broedgeval Geldrop-Heeze: in juli paar met 2 jongen langs de Kleine Dommel (Ornis); 1-2 terr. Strabrechtse Heide: in mei paar Grafven en paar Maasven, 23 mei man, juli paar Grafven, aug. paar Beuven-Grafven (Ornis)	1964	broedgeval Cartierheide: 7 mei man, 2 juli nest met 3 jongen (Ornis); broedgeval Geldrop-Heeze: juni paar met jongen 'onder Geldrop', half juli paar, nest vermoedelijk uitgehaald (Ornis); terr. Budel-Dorplesin: 9 mei man alarmerend, 17 mei vrouw invallend in vegetatie Ringselven (Ornis)
1952	2 broedgevallen Netersel: 22 mei nest met 6 eieren, 13 juli nest met 4 eieren (AJJ), 19 juli nest met 4 jongen, alle geringd (VTS), wellicht zelfde geval als nest met 4 eieren op 13 juli			1965	mogelijk terr. Reuselse Moeren: 23 mei 2 man en 3 vrouw, 19 juni 1 vrouw, 25 juni 2 vrouw; sommige bronnen meldden 3 terr. (Ornis); broedgeval Cartierheide: 11 juni 1 paar, 19 juni nest met 4 jongen (Ornis); mogelijk broedgeval bij Soerendonk (van Erve et al. 1967); broedgeval Budel-Dorplesin: 1 en 6 juni man Ringselven (Ornis); broedgeval aanwezig (van Erve et al. 1967)
1953	3 broedgevallen Netersel: 14 mei 2 nesten met elk 5 eieren, 23 mei nest met 1 ei (AJJ); broedgevallen De Hogt: 28 mei nest met 5 eieren (AJJ)				broedgeval Cartierheide (Ornis);
1955	broedgeval Reuselse Moeren: 23 mei nest met 2 eieren, later 5 eieren (Paulussen 1993); 2 broedgevallen Strabrechtse Heide: 29 mei nest in aanbouw in hoge heide bij Grafven, 7 juni hier vrouw op nest met 2 eieren, en nog een nest met 4 eieren ook tussen berken in hoge heide (Ornis)	1959	broedgeval Reuselse Moeren: 17 april man, 3 mei nest met 5 eieren, 24 juni 3 onv. (Paulussen 1993); mogelijk terr. Geldrop-Heeze: geregeld gezien langs Kleine Dommel (Ornis); 1-2 terr. Strabrechtse Heide: mei geregeld gezien, juni paar Grafven en paar Beuven (Ornis)	1966	

	terr. Soerendonks Goor: regelmatig paar aanwezig (Ornis)
1967	broedgeval Reuselse Moeren: nest met 5 eieren waaronder een reuzenei, complete legsel door Hellebrekers verzameld (Limosa 42: 195)
1968	broedgeval Reuselse Moeren (Peeters 1986); mogelijk terr. Strabrechtse Heide: 22 mei 1 vrouw bij Meerven, 8 juni vrouw met jong konijn als prooi op de hei, begin juni enkele keren een vrouw op de heide in Geldrops gedeelte (Ornis); mogelijk terr. Soerendonks Goor: paar in juni (Bijlsma 1992); broedgeval Budel-Dorplein (Lippens & Wille 1972)
1971	broedgeval De Hoort (Limosa 46: 77), 4 pulli geringd (Theuwis & Beyk 1972)
1972	broedgeval Budel-Dorplein (Limosa 47: 38)
1975	broedgeval De Hoort: broedcode 'nest met jongen' in atlasblok 5746; jaarlijks broedvogel (G.A. Beyk in ATL7377), maar ook bericht dat dit onjuist was (Th.L. Lammers in Ornis)
1976	broedgeval Budel-Dorplein: gehele zomer aanwezig, zeker broedend (Th.L. Lammers in Ornis), al melde een andere bron juist afwezigheid als broedvogel (A. van Poppel in Ornis)
1977	broedgeval Budel-Dorplein (A. van Poppel in Ornis)

Met name in de jaren '60 waren er de nodige meldingen van zomerse Grlauwe Kiekendieven zonder dat er concrete aanwijzingen waren voor broeden. Dit kan er ook op duiden dat er te weinig veldwerk was om tot bevestiging van territoria te

komen. Vanaf de jaren '80 werden zelden Grauwe Kiekendieven in de zomermaanden gezien. In alle gevallen ging het om kortstondig aanwezige individuen, met uitzondering van een vrouw die in 2021 drie maanden op Eindhoven Airport rondhing.

Tweede kalenderjaar Grauwe Kiekendief op de Loozerheide, 4 juni 2008 (Frank Neijts)

Meldingen van losse individuen in juni en juli ('verzameld' = gevangen of geschoten):

1915	30 juni man verzameld Geldrop
1917	8 juni man verzameld Eindhoven, 31 juli vrouw verzameld Helmond (AJJ)
1918	29 juli vrouw verzameld Eindhoven (AJJ)
1939	in broedseizoen gezien Lage Mierde (Haverschmidt 1942)
1961	14 juni 2 vrouw Reuselse Moeren, 26 juni man Ringselvennen, 27 juni man Groote Heide (Ornis)
1962	14 juni 2 vrouw Reuselse Moeren, 19 juni paar Groote Heide (Ornis)
1963	27 juni en 8 juli man Postelse Heide (bij Weebosch), 31 juli vrouw Strabrechtse Heide, zomer man Budel-Dorplein waaronder 26 juni man voedselzoekend bij Ringselvennen (Ornis)

1965	6 juni man Renheide, 7 juni man Putberg, 20 juni man Soerendonks Goor, 27 juli 1 man Strabrechtse Heide (Ornis)
1967	25 juni 1 ex gemeente Maarheeze (Ornis)
1969	7 juni 1 ex gemeente Maarheeze (Ornis)
≤1973	zomer 1973 en daarvoor regelmatig Groote Heide, vermoedelijk afkomstig van Budel-Dorplein (Ornis)
1973	29 juni 1 man en 4 juli 1 ex Strabrechtse Heide (Ornis)
1974	30 juni 1 ex Strabrechtse Heide (Ornis)
1975	20 juli vrouw jagend Reuselse Moeren (Ornis)
1979	2 juni vrouw Budeler Bergen (Ornis)
1993	4 t/m 8 juni vrouw Strabrechtse Heide (Ornis)
1997	3 juni onv. Groote Heide (Ornis)
1998	14 juni man omg. Reusel (Ornis)
2008	1 juni man Loozerheide, 4 juni 2 ^e kalenderjaar Loozerheide (WNL)
2013	5 juni man 3 ^e kalenderjaar Strabrechtse Heide (WNL)
2021	11 mei t/m 13 augustus vrouw Eindhoven Airport (WNL)

De afname van de Grauwe Kiekendief als broedvogel in de Kempen liep parallel aan een enorme afname van de Nederlands broedpopulatie. Die populatie bestond rond 1950 nog uit zo'n 250 paren, maar daarvan waren er vanaf halverwege de jaren '70 nog maar 15-25 over. Dit was het gevolg van het ontginnen en ontwateren van moerassen en venen, en de afname van voedsel in het agrarisch cultuurland. De soort kan zich momenteel alleen redden dankzij de

braaklegging van akkers in Groningen, gecombineerd met intensieve nestbescherming.

Een incidenteel geval daargelaten lijkt het zeer onwaarschijnlijk dat de Grauwe Kiekendief in de Kempen als broedvogel terugkeert. Daarvoor zijn de moerassen en heidevelden te klein, te droog en te voedselarm geworden.

 Braaksma, S. 1952. Enige broedvogels in Noord-brabant: kiekendieven. Brabantia 1: 27-35.

Ruigpootuil

Een mogelijk territorium was aanwezig in 1976: van 15 t/m 21 maart 1976 werd in Boswachterij De Kempen, nabij Witrijt, een vogel gehoord. Hiermee werd 'net niet' voldaan aan de criteria voor een territorium. In mei 1977 werd ten ZW van Witrijt, 200m voor de grens met België, wederom een Ruigpootuil gehoord, dus vlakbij de locatie uit 1976!

Net buiten de Kempen, op Landgoed Gorp en Rovert, riep op 11 februari 1977 een Ruigpootuil (Boerma et al. 1987).

De gevallen in 1976 en 1977 vielen samen met de topjaren van de eerste 'waarnemingengolf' in Drenthe.

Meldingen:

- 1976 15 t/m 21 maart roepend Boswachterij De Kempen bij Witrijt (Boerma et al. 1987, [Dutchavifauna](#))
- 1977 mei (één dag) roepend Boswachterij De Kempen bij Witrijt, 200m van de grens met België (Nico Venema, Geert Sanders en Wim v.d. Voort; zie ook Boerma et al. 1987; niet bij CDNA ingediend, maar volgens Nico Venema een 100% zekere waarneming)

N.b.: deze meldingen vallen binnen de datumgrenzen (1 februari t/m 30 juni) maar voldeden niet aan de eis van minstens 2 waarnemingen die minstens 10 dagen uiteen liggen.

Voorts waren er onbevestigde meldingen van kortstondig roepende vogels in het Leenderbos in 1983 (3 april), 1988 (26 mei) en 1990 (4 februari). Door een gebrek aan (overtuigende) documentatie valt niet te checken of dit valide gevallen waren. De waarnemingen vielen bovendien samen met een dip in het voorkomen in Drenthe. Na de eerste golf in 1973-1979 was daar nl. pas in 2008-2009 weer een kleine opleving.

Wellicht duikt de Ruigpootuil nog eens op in de Kempen, al is dat sterk afhankelijk van populatiegroei in de Ardennen ten zuiden van ons en Niedersachsen naar het oosten. Bovendien zijn er meerdere lokale factoren in het nadeel van Ruigpootuilen. De soort broedt namelijk vooral in dichte sparrenbossen, maar exoten als Douglas- en Sitkaspar worden tegenwoordig uit de bossen geweerd en verwijderd. Als nestplaats kiest de soort holtes uit die geleverd worden door Zwarte Spechten en

wellicht zijn die door de aanwezigheid van bijv. Bosuilen onvoldoende voorhanden. Tot slot zijn er de nodige predatoren die succesvol broeden in de weg kunnen staan.

 Boerma, E. et al. 1987. Eerste Ruigpootuilen *Aegolius funereus* in Nederland. Limosa 60: 1-8. [Download artikel](#).

Manen, W. van et al. 2009. Broedende Ruigpootuilen in Drenthe in 2008. Limosa 82: 49-58.

Velduil

Velduil in het Diessens Broek, 10 mei 2011 (Lex Peeters)

In de Kempen was de Velduil tot in de jaren '70 een zeldzame en onregelmatige broedvogel. Meldingen van broedgevallen en territoria kwamen, voor zover nu is na te gaan, zonder uitzondering van uitgestrekte, vochtige heidevelden en moerassen. Gebieden met de meeste meldingen waren de Reuselse Moeren en de Netterselse Heide.

Het is opvallend dat in de jaren '70, ondanks de teloorgang van vochtige heidevelden, nog de nodige territoria werden gevonden. Dit viel samen met een piek van de Velduilpopulatie in Nederland door de drooglegging van Flevoland; in 1974 kwamen hier minstens 100 paren voor.

Het laatste zekere broedgeval was in 1975. Daarna waren er nog wel waarnemingen in 1979, 1990 en 1998 die voldeden aan de broedvogelcriteria, maar er waren geen aanwijzingen van een broedpaar en vermoedelijk ging het om solitaire vogels.

Territoria:

Opmerking: veel oudere meldingen 'blinken uit' door het gebrek aan duidelijke informatie, waardoor niet te beoordelen valt of een claim van een broedgeval of territorium naar huidige inzichten 'terecht' is.

1908	3 terr. Collse Zegge (NDFF)
1945	terr. Collse Zegge (NDFF)
1950	terr. Waalre: waarnemingen in de broedtijd (van Erve et al. 1967), o.a. 6 mei 1 ex (Limosa 24: 103)
1953	broedgeval Reuselse Moeren: 16 juli nest met 3 grote jongen (Paulussen 1993)
1957	broedgeval Reusel (van Erve et al. 1967); terr. onder Hilvarenbeek: waarnemingen in de broedtijd (van Erve et al. 1967)
1961	broedgeval Reuselse Moeren: 23 juni nest met 1 groot jong (Paulussen 1993)
1967	terr. Strabrechtse Heide: 14 april en mei regelmatig 1 ex (Ornis)

1968	terr. Reuselse Moeren (Peeters 1986); broedend omg. Leende (Bijlsma 1992)
1971	broedgeval Landschotse Heide: 20 mei 1 ex; zeker broedgeval (van Kessel & Tönissen 1973); broedgeval Neterselse Heide: regelmatig gezien, volgens politie nest met jongen (Ornis)
1973-1977	terr. atlasblok 5134: broedcode 'zeker broedend' (ATL7377); mogelijk terr. atlasblok 5734: broedcode 'waarschijnlijk broedend' (ATL7377)
1974	broedgeval Neterselse Heide: nest met 4 eieren, gefotografeerd; 1 mei 1 ex (Ornis)
1975	broedgeval Neterselse Heide: zeker broedgeval (Ornis); broedgeval Landschotse Heide: nest met 3 jongen, 31 juli 1 ex (Ornis); 1 terr. Collse Zegge (NDFF)
1979	1 terr. Goorbroek Dommelen: 28 april t/m eind mei 1 ex (Ornis)
1990	1 terr. atlasblok 5047: 17 april, 21 april en 17 mei 1 ex (BSP; Ornis); wellicht in België?
1998	1 terr. Klotputten: 21 mei t/m 6 juni 1 ex (WNL, NDFF)

Velduil bij Weebosch, 30 april 2022 (Jan Kolsters)

Buiten de territoria werden af en toe Velduilen tussen de datumgrenzen gezien, maar dat was wel uitzonderlijk: sinds 2000 waren er slechts 8 meldingen.

Meldingen tussen de datumgrenzen (30 april t/m 20 juni):

1964	16 mei 1-2 ex Soerendonks Goor (van Erve et al. 1967)
1965	11 mei 1 ex Malpie, 4 juni 1 ex Soerendonks Goor, 9 juni 1 ex met prooi Reuselse Moeren (van Erve et al. 1967)
1968	eind juni enkele waarnemingen Strabrechtse Heide (Ornis)
1971	9 juni 1 ex (Ornis)
1973-1977	in atlasblokken 5133, 5158 en 5628 gemeld met broedcode 'mogelijk broedend' (ATL7377), maar onbekend of dit waarnemingen tussen de datumgrenzen waren
1974	4 mei 1 ex Moorsel bij Lierop, 7 mei 1 ex Valkenhorst (WNL)
1976	28 mei 1 ex Philips de Jongpark (Ornis)
1978	26 mei 1 ex Strabrechtse Heide (Ornis)
1979	30 april 1 ex Loozerheide (NDFF), 6 mei 1 ex Cartierheide (Ornis), in mei 1 ex gemeld in atlasblok 5724 (ATL7983)
1982	in mei 1 ex gemeld in atlasblok 5725, in juni 2 ex gemeld in atlasblok 5736 (ATL7983)
1983	in mei en juni 1 ex gemeld in atlasblok 5152 (ATL7983)
1985	5 mei 1 ex Cartierheide (Bakermans et al. 1985)
1986	4 mei 1 ex Strabrechtse Heide (WNL)
1988	17 juni 1 ex Strabrechtse Heide (WNL)
1989	19 mei 1 ex kwartblok omgeving E3-strand (NDFF)
1990	17 mei 1 ex kwartblok tussen Waalre en Valkenswaard (NDFF)

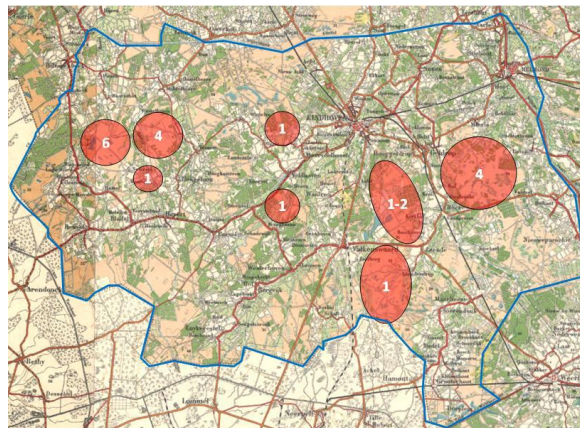
1991	4 mei 1 ex Strabrechtse Heide (WNL)
1994	24 mei 1 ex Eindhoven Airport (NDFF)
1997	9 mei 1 ex jagend Strabrechtse Heide, 14 en 15 mei 1 ex oostrand Collse Zegge (WNL)
1998	16 mei 1 ex Strabrechtse Heide (WNL)
2006	6, 10 en 13 mei 1 ex Loozerheide (Neijts 2007, WNL)
2011	10 mei 1 ex Diessens Broek (WVK)
2012	18 mei 1 ex jagend Eindhoven Airport (WNL, NDFF)
2013	9 mei 1 ex jagend Strabrechtse Heide, 17 juni 1 ex Eindhoven Airport (WNL)
2016	2 mei 1 ex jagend Groote Heide (WNL), 12 juni 1 ex Stevensbergen (NDFF)
2022	30 april 1 ex jagend bij Weebosch (WNL)

Terugkeer van de Velduil als broedvogel in de Kempen ligt niet voor de hand. Uitgestrekte, vochtige en voedselrijke heideterreinen en moerassen zijn er niet meer. Bovendien gaat het slecht met de Nederlandse broedpopulatie: de soort komt bijna alleen nog in het Waddengebied voor.

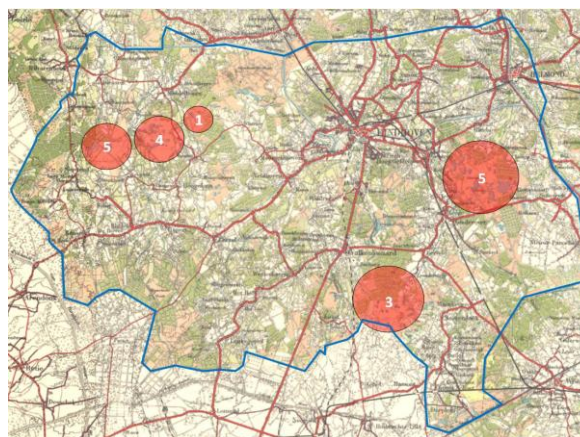
Klapekster

In een eerder artikel heb ik een uitgebreid historisch overzicht gegeven van de Klapekster als broedvogel. Het is aannemelijk dat er in de jaren '30 t/m '50 enkele tientallen territoria aanwezig waren. Hieronder in vogelvlucht een overzicht van de beschikbare informatie.

Vroegere gegevens zijn afkomstig van een handvol vogelaars die over het algemeen alleen in de nabijheid van hun woonplaats heidevelden bezochten. Desondanks kwamen gebiedsmaxima van gegevens uit de jaren '30 opgeteld uit op 19-20 paren.

Figuur 6. Broedgebieden van de Klapekster in de periode 1930-1940, met maximum aantal paren in die periode (uit: Heijnen 2022).

Figuur 7. Broedgebieden van de Klapekster in de periode 1951-1953 (uit: Heijnen 2022).

Ook na het vastleggen van heidevelden in de jaren '30 en '40 werden nog heel wat Klapeksters gevonden. In de periode 1951-1953 werden opgeteld 18, overwegend zekere, broedgevallen vastgesteld.

Medio jaren '60 waren er nog hooguit enkele paren over. Na 1966 werden broedgevallen steeds zeldzamer. Territoria werden bekend van de Reuselse Moeren in 1968; mogelijk op de Landschotse Heide in 1970 en 1974 (zomerwaarnemingen); bij de Hasselsvennen in 1967 (paar) en 1969 (broedgeval); op de Groote Heide in 1970 (nest met jongen), 1971 (paar) en wellicht 1986 (baltsend ex op 19 mei); op de Cartierheide in 1977 (nestindicatie); op de Strabrechtse Heide in 1977 (uitgevlogen jongen), 1978 (paar met nest, niet succesvol, half augustus bedelende Koekoek bij adulte Klapekster!), en bij Budel-Dorplein (bij de AKZO-fabriek) in 1980 (paar) en 1981 (nest met jongen). Daarna was het doek gevallen.

Het verdwijnen van de Klapekster als broedvogel in de Kempen was onderdeel van de algehele teloorgang in Nederland. In het begin van de vorige eeuw waren er wellicht honderden territoria in ons land. Tijdens een wijdverbreide krimp in aantallen en verspreiding in grote delen van NW Europa, nam de Nederlandse populatie af tot wellicht zo'n 60 rond 1950 en circa 20-25 territoria in 1980-90. In 1999 werd voor het

laatst een zeker broedgeval in ons land geregistreerd. Met deze algehele afname plus de verdroging en verarming van de heidevelden in gedachten, lijkt een terugkeer van de Klapetekster als broedvogel in de Kempen zeer onwaarschijnlijk.

Aanvullingen op de bijlage in Heijnen 2022:

Valkenswaard 1951: de 5 jongen werden op 29 mei geringd (VTS);

Groote Heide 1970: de 5 jongen werden op 7 juni geringd (VTS);

Strabrechtse Heide 1951: op 30 mei werden de volgende jongen geringd: te Heeze 6 jongen uit één nest, en te Mierlo 4 jongen uit één nest en 6 jongen uit één nest (VTS).

Heijnen, T. 2022. Historisch overzicht van de Klapetekster als broedvogel in de Kempen. *Blauwe Klauwier* 48(1): 54-61.

Buidelmees

Hoewel buiten de broedtijd al vanaf 1967 Buidelmezen in de Kempen werden gemeld, duurde het tot 1987 voordat de eerste territoria werden vastgesteld. In eerste instantie waren dat meldingen van losse individuen. Het duurde tot 1997 voordat broeden met zekerheid kon worden aangetoond toen bij Ekkersweijer een nest met jongen werd gevonden. Daarna volgden nog enkele jaren met territoria, opvallend genoeg steeds in een ander gebied, met als

sluitstuk een zeker broedgeval in 2005 bij Stipdonk.

Man Buidelmees bij de Ringselvennen, 14 juni 2003 (Robert Kastelijn)

Territoria:

1987	terr. Soerendonks Goor (Ornis), nadere informatie ontbreekt
1988	terr. Soerendonks Goor: onbekende datum in mei 1 man (Ornis), 23 mei 1 ex roepend (WNL)
1991	terr. Malpiebeemden: 19 april en 11 mei 1 man in wilgenstruweel (Bijlsma 1992);
1996	terr. Helmond-zuid bij Stipdonk (NDFF)
1997	broedgeval leemkuilen Ekkersweijer: waargenomen van 4 april t/m 2 juni, nest met 5 jongen (Ornis, WNL)

1998-2000	terr. Budel-Dorplein (Ornis), nadere informatie ontbreekt schatting 1-3 terr. in atlasblok 5723: broedcode 'mogelijk broedend' (ATL9800)
2001	terr. Visvijvers Bergeijk: broedcode 'minstens twee keer zingend' (ZBV, NDFF); 19 mei roepend (Ornis)
2002	terr. Beuven (Timmermans & van Eijk 2003, ZBV): 8 juli nestindicerend gedrag (WNL)
2003	broedgeval Ringselvennen: broedcode 'uitgevlogen jongen' (ZBV, NDFF); o.a. 14-6 1 man, 19-7 1 ad., 14 t/m 23-7 2 onv. (WVK)
2005	broedgeval Helmond-zuid bij Stipdonk: paar bij nest (WNL, NDFF)

Na 2005 werden maar enkele Buidelmezen tussen de datumgrenzen gezien, zonder concrete aanwijzingen voor een territorium, laat staan broedgeval.

Meldingen tussen de datumgrenzen (1 mei t/m 20 juli):

1982	aanwezig atlasblok 5746 (omg. De Hoort/Ringselvennen): gemeld 2-10 ex in de maanden mei t/m juli (ATL7983)
1991	21 juni 1 man zingend oostelijke Visvijvers Valkenswaard (Heijnen 1992)
2000	2 mei roepend Visvijvers Bergeijk (Ornis)
2001	5 en 11 mei 1 man zingend Pannegoor, Cartierheide (ZBV)
2002	11 t/m 15 mei 1 man Visvijvers Bergeijk, half juni 1 ex roepend Brandevoort (Ornis, WVK)
2003	5 mei 1 ex Beuven, 10 mei 1 ex Greveschutven (Ornis), 23 mei 1 ex Mispelendse Heide, 24 mei 1 vrouw Landschotse Heide (WVK)

2004	15 mei roepend Visvijvers Bergeijk (Ornis)
2007	3 mei 1 ex Strabrechtse Heide (Neijts 2009)
2012	23 juni 1 man Ringselvennen, druk roepend, geen broedgeval (WNL)
2015	4 juli 1 adult man Ringselvennen (WNL)
2020	4 mei 1 roepend Diessens Broek (WNL)

Buidelmezen broeden vanaf ongeveer 1980 jaarlijks in ons land, na een spectaculaire westwaartse uitbreiding van het Europese broedgebied. Na een vlotte kolonisatie en een populatie tot zo'n 250 territoria in de jaren '90 daalde het aantal tot hooguit enkele tientallen territoria in de laatste jaren. De oorzaken van toe- en afname zijn niet bekend.

Aerle, A.P. van 1969. Tweede waarneming van de Buidelmees (*Remiz pendulinus*) aan het Beuven, N. Brabant. Limosa 42 (1): 137.

Baardman

Man Baardman op de Visvijvers Bergeijk, 19 november 2017 (Jeroen Stevens)

Vanaf 1965 vond een ware expansie van Baardmannetjes plaats, toen enorme aantallen vanuit de IJsselmeerpolders over Noordwest-Europa uitzwermde. Tot halverwege de tachtiger jaren werden op diverse plaatsen in de Kempen door het jaar heen Baardmannetjes gezien, vooral op het Beuven, maar ook bij het Goor en Flaes, in de Collse Zegge, op de visvijvers te Valkenswaard, in de Strijperheg en bij Budel-Dorplein.

In de periode 1967 t/m 1975 vonden er regelmatig broedgevallen op het Beuven plaats en een aantal keren bij Budel-Dorplein. Na 1975 was het ineens over en werden er lange tijd geen territoria meer vastgesteld. Dit kwam overeen met een sterke afname in Nederland als gevolg van het in cultuur brengen van zuidelijk Flevoland.

De hervestiging van territoria vanaf 1992 bij de Ringselvennen kwam overeen met een opleving begin jaren '90 in de westelijke Oostvaardersplassen. Hoewel de Nederlandse aantallen vanaf 1995 stabiel waren, verdween de Baardman weer vanaf 2003 van het Kempische toneel.

Territoria:

1967 1967 >1 terr. Beuven: 26 juni 5 net uitgevlogen juv. geringd (met zeer korte staartpennen), 17 juli 8 juv.

geringd (Ornis, van Aerle & Westerloo 1985)
1968 mogelijk aanwezig Beuven: ringvangsten maart-april en juli, waarvan binnen de datumgrenzen: 7 april 2 man en 2 vrouw geringd; op 6, 13 en 27 juli in totaal 13 juv. geringd (VTS);
2 terr. Budel-Dorplein (Limosa 43: 56) waaronder bezet nest (AJJ)
1969 1 terr. Budel-Dorplein (Limosa 45: 85); 5 april ca 10 ex Beuven (Ornis)
circa 1969 2 terr. Strabrechtse Heide (KNNV Eindhoven & SBB Heeze 1980)
1971-1973 1 terr. Strabrechtse Heide (KNNV Eindhoven & SBB Heeze 1990); op 10 juli 1971 1 vrouw geringd (VTS)
1972 mogelijk aanwezig Beuven: ringvangsten maart-juli op 18 maart 3, 3 mei 8, 5 juli 8, 8 juli 4, 12 juli 11, 19 juli 3 en 29 juli 2 ex (van Aerle in Ornis), in juli in totaal 13 juv. geringd (van Aerle & Westerloo 1985)
1973 mogelijk aanwezig Beuven: ringvangsten maart-juli op 21 maart 1 ex ; 3 juli 5, 7 juli 6, 15 juli 11, 29 juli 9 ex (van Aerle in Ornis), in juli in totaal 24 juv. geringd (van Aerle & Westerloo 1985)
1974 >1 terr. Beuven: 23 april man met nestmateriaal (Ornis), in juli 36 juv. geringd (van Aerle & Westerloo 1985)
1975 1 terr. Beuven (ATL7377): 2 maart t/m 2 mei 1 ex, 27 april 1 vrouw (Ornis), juli 2 juv. geringd (van Aerle & Westerloo 1985);
geschat 1 terr. Budel-Dorplein (ATL7377), gehele jaar aanwezig (Limosa 50: 57)

1992	1 terr. Ringselvennen: 5 mei 3 ex, 16 mei 2 ex, onbekende datum paar met nestmateriaal (Ornis)
1993	2 terr. Ringselvennen (Ornis)
1994	3 terr. Ringselvennen (van Dijk et al. 1996)
1995	mogelijk 1 terr. Beuven: 1 en 15 april 1 ex Beuven (WNL); 2 terr. Ringselvennen (Ornis)
1996	>1 terr. Ringselvennen: 5 april 2 roepend (1 man) noordelijk Ringselven, 6 en 7 april 1 ex tussen noordelijk en zuidelijk Ringselven, 26 april 1 ex noordelijk Ringselven en 1 man zuidelijk Ringselven, 27 april 1 ex zuidelijk Ringselven, 4 mei 2 ex en 28 mei 1 roepend Ringselvennen (WNL)
1997	1 terr. Ringselvennen (Ornis); 10 mei 1 ex noordelijk Ringselven (WNL), op 6 juni 1 man en 3 juv. en op 7 aug. 4 juv. geringd (VTS)
1998	1 terr. Ringselvennen (Ornis)
1999	1 terr. Ringselvennen (Ornis); o.a. 23 april 1 ex zuidelijk Ringselven, 12 en 15 mei 1 ex noordelijk Ringselven (WNL)
2000	1 terr. noordelijke Ringselven: met nest, op 7 mei man met 2 jongen, 27 juni ca 6 jongen (Ornis); 1 terr. oostelijke Ringselven: met nest (Ornis); mogelijk 1 terr. zuidelijk Ringselven: 8 april t/m 1 mei 1 ex (WNL);
2001	2 terr. noordelijke Ringselven (PNB9704): gezien 11 maart t/m 24 juli met o.a. 1 onv. op 15 juli (Ornis, WNL); 2 terr. oostelijke Ringselven (PNB9704)
2002	1 terr. Ringselvennen (van den Elzen 2003)

Meldingen tussen de datumgrenzen (1 april t/m 15 mei):

1968	6 april 2 ex en 6 juli 6 ex waarvan 4 juv. Beuven (Ornis; van Aerle & Westerloo 1985)
1970	2 mei 1 ex Beuven (Ornis)
1972	22 april 2 man en 2 vrouw Mispelendse Heide (Ornis)
1978	4 april 1 ex Beuven (Ornis)
1979	april 1 ex atlasblok 5746 (ATL7983)
1980	april en mei 1 ex atlasblok 5158, mei 1 ex atlasblok 5746 (ATL7983)
1981	april ≥2 ex en mei 1 ex atlasblok 5736 (ATL983), vermoedelijk Ringselvennen
1982	april 1 ex atlasblok 5628, april en mei 1 ex atlasblok 5746 (ATL7983)
1983	april en mei 1 ex atlasblok 5746 (ATL7983)
1988	waargenomen in broedseizoen op De Hoort (Ornis)
1994	29 april 1 ex Beuven (WNL)
2000	eind april 1 ex Beuven (Ornis)
2005	16 mei 1 ex Beuven (WNL)
2015	5 april 1 vrouw noordelijk Ringselvennen (WNL)
2021	14 april 2 ex zuidelijk Ringselven (WNL)

Hoewel een incidenteel geval niet is uit te sluiten ligt een nieuwe vestiging van de Baardman in de Kempen niet voor de hand. De soort prefereert grote moerassen op kleigronden en ontbreekt daarom op de Nederlandse zandgronden.

Aerle, M. van & H. van de Westerloo 1985. Baardmannetjes aan het Beuven. Roodborsttapuit 4(3): 115-120.

Kuifleeuwerik

Kuifleeuwerik in Meerhoven (Eindhoven), 29 februari 2004 (Frank Neijts)

De dynamiek van de Kuifleeuwerik als broedvogel in de Kempen (en Nederland) is er eentje van komen en gaan. We weten helaas weinig over opkomst en hoogtijdagen, maar de teloorgang is goed gedocumenteerd.

Tot de jaren '60

De onderwijzer Panken schreef in zijn manuscript over de vogels van Kempenland in de tweede helft van de 19^e eeuw een opmerkelijk stukje over wat toen ook de trosleeuwerik werd genoemd (Biemans 2014): *“Naar men wil werd hij hier vóór ruim eene halve eeuw gansch niet aangetroffen en er eerst na dien tijd inheemsch geworden zoude zijn. Dit is echter zeker, dan jonkheer Van Velthoven van Waalre, omstreeks 1828 eene soort van trosleeuwerik, uit Noorwegen*

verkregen, op zijne landgoederen Treeswijk onder Waalre aan den rijksstraatweg te Valkenswaard heeft geplant. Deze vogelen verspreidden zich van lieverlede in den omtrek dezer beide dorpen en vervolgens naar verwijderde plaatsen."

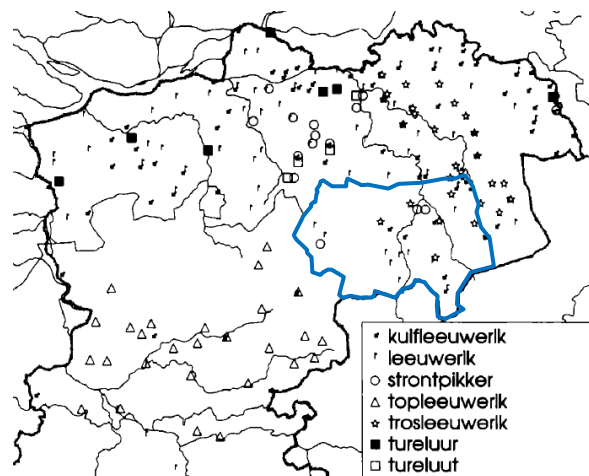
Wat moeten we hiervan denken? Er doen wel meer 'sterke verhalen' de ronde over de kolonisatie van Europa vanuit de steppen en halfwoestijnen in het oosten, maar zeker is dat Noorwegen toen en ook nu niet tot het verspreidingsgebied van de Kuifleeuwerik behoorde. De vogels zouden dan vanuit oostelijk Europa via Noorwegen naar Waalre moeten zijn gebracht... Dat klinkt als een sterk verhaal...

Nu we toch wat in het verkleiden zijn gedoken is het interessant om naar de streeknamen van de Kuifleeuwerik te kijken. Streeknamen werden tot halverwege de 20^e eeuw veel gebruikt maar het gebruik nam daarna sterk af. Ze geven daarmee een inkijkje in het verleden.

Streeknamen voor de Kuifleeuwerik die in de Kempen werden gebruikt waren: trosleeuwerik, straatleeuwerik, gewone leeuwerik, leeuwerik, leembek, strontpikker en taartenpikker. Strontpikker, straatleeuwerik en taartenpikker (toort: keutel) herinneren aan de tijd dat de Kuifleeuwerik een gewone verschijning was in het dorp,

waar hij op straat in paardenmest zijn kost bijeenzocht (Swanenberg 2000).

Op het kaartje is te zien dat de streeknamen voor Kuifleeuwerik in de Kempen behoorlijk 'talrijk' waren. Zou dat betekenen dat de soort in de eerste helft van de 20^e eeuw een algemene en wijd verbreide vogel was?

Figuur 8. Streeknamen voor de Kuifleeuwerik in Nederlands en Belgisch Brabant (uit: Swanenberg 2000). De Kempen is blauw omlijnd.

Jaren '40 en '50

De allereerste concrete meldingen van Kuifleeuweriken in de Kempen dateerden van 1944 en 1945. Er werden toen in en rond de kerkdorpen van Eindhoven meerdere territoria vastgesteld. Regelmatig leek het daarbij te gaan om locaties die buiten het kenmerkende habitat van stad, dorp en bouwterrein vielen, maar zonder

extra informatie is dat bij deze oude gegevens niet meer met zekerheid te zeggen. Een waarneming uit april 1945 op de Groote Heide (bij Soerendonk) wijst echter ook in die richting.

Figuur 9. Locaties met één of meerdere territoria in Eindhoven e.o. in 1944-45 (brondata: NDFF). De topografische ondergrond is uit die tijd. Het kleine kaartje geeft aan waarmee het gebied tegenwoordig correspondeert.

In de jaren '50 werden door Bernardus van Dooren diverse nesten gevonden in Leende, Dommelen en Waalre, wat er op wijst dat de Kuifleeuwerik niet beperkt was tot de 'stedelijke' regio Eindhoven.

Waarnemingen en territoria tot 1960:

1928	9 maart territorium Eindhoven Stadswandelpark (NDFF)
1944-45	in Eindhoven en omgeving meerdere territoria (NDFF)

1945	15 april enkele ex Groote Heide bij Soerendonk (Ornis)
1950	broedgeval Leende: 3 juli nest met eieren (AJJ)
1955	broedgeval Dommelen: 1 juni nest met eieren (AJJ)
1956	broedgeval Dommelen: 7 april nest met eieren (AJJ)
1958	broedgeval Dommelen: 20 mei nest met eieren (AJJ)
1959	broedgeval Waalre: 10 april nest met eieren (AJJ)

Jaren '60

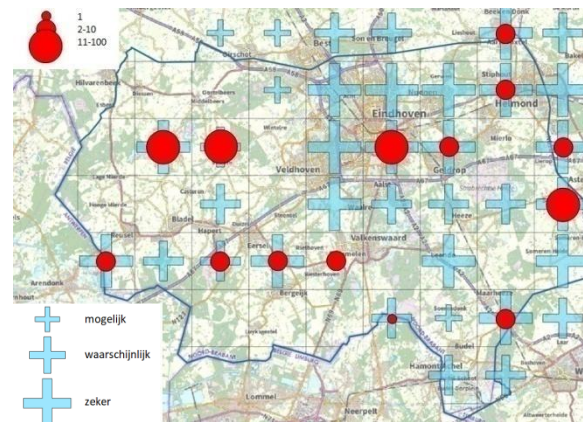
In de eerste helft van de jaren '60 was de Kuifleeuwerik een gewone broedvogel. Een aantal van 10 territoria per gemeente was zeker geen uitzondering (van Erve et al. 1967). Helaas zijn er verder geen concrete cijfers uit de Kempen, maar in Den Bosch en Tilburg kwamen toen tientallen territoria voor en daarom is het aannemelijk dat er ook in Eindhoven de nodige Kuifleeuweriken zaten.

Over de jaren '60 schrijven van Erve et al. (1967): *"De Kuifleeuwerik is een karakteristieke cultuurvolger; er zijn geen gevallen bekend, dat de Kuifleeuwerik broedend werd aangetroffen in het vrije veld, ver van de nabijheid van menselijke bewoning."* Eerder meldde ik al dat er wellicht enkele gevallen buiten stad of dorp waren. Ook in de jaren '60 waren daar voorbeelden van: op 13 juni 1961 werd een vogel gezien langs de Bredasedijk bij

Luyksgestel, in mei 1966 werden enkele paren gemeld van de Strabrechtse Heide en een inventarisatie van diezelfde heide in 1967-69 leverde 2 territoria op (Ornis, WNL).

Jaren '70

Dankzij het veldwerk voor de eerste broedvogelatlas zijn er aanzienlijk meer gegevens bekend uit de jaren 1973-77.

Figuur 10. Broedzekerheid van de Kuifleeuwerik per atlasblok in 1973-1977 (ATL7377) met voor een aantal atlasblokken een schatting van het aantal territoria (ATL7377, aangevuld met Ornis en WNL)

De Kuifleeuwerik werd in 60% van de atlasblokken aangetroffen, vooral in de stedelijke regio Veldhoven-Eindhoven-Geldrop maar ook in de westelijke Kempen in atlasblokken met dorpen. Op het marktplein van Reusel werden in de winter van 1976/77 tot 9 Kuifleeuweriken gezien (Ornis), weliswaar buiten de datumgrenzen

maar het geeft aan dat deze standvogel in Reusel niet ongewoon was.

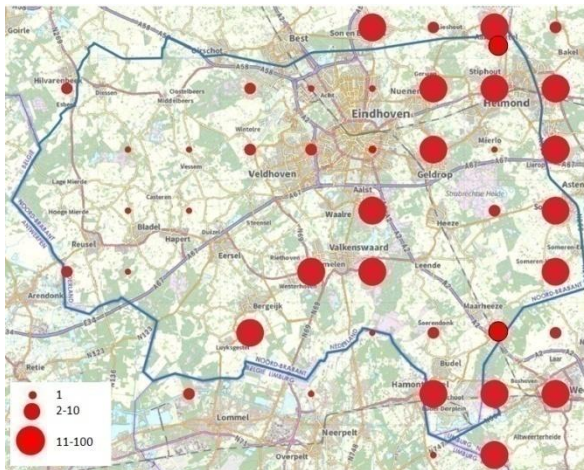
Bij een beperkt aantal atlasblokken werd destijds een schatting van het aantal territoria gemaakt: 1 atlasblok met 1, 9 atlasblokken met 2-10 en 4 atlasblokken met 11-100 territoria (ATL7377). In die tijd werden er nog geen dorpen en steden op broedvogels geïnventariseerd en inzichten waren dus gebaseerd op losse waarnemingen. Hiermee rekening houdend ligt het voor de hand dat er in 1973-77 meer dan 100 territoria in de Kempen waren, waarvan > 50 in de stad Eindhoven.

Jaren '80

In de periode 1979-1983 werden t.b.v. de winter- en trekvogelatlas maandelijks lijsten ingevuld met schattingen, in aantalsklassen, van het aantal exemplaren per soort per atlasblok. Voor een standvogel als de Kuifleeuwerik zijn deze gegevens bruikbaar om een indruk van de broedpopulatie te krijgen.

Er zijn diverse opmerkelijke verschillen met 1973-1977. Meest markant zijn de lage aantallen in de stad Eindhoven en het kan niet anders dan dat dit een tekortkoming van het materiaal is, aangezien de soort hier in 1984-1990 nog volop aanwezig bleek te zijn (zie hierna). Verder vallen de relatief hoge aantallen op in atlasblokken bij

Valkenswaard, Bergeijk-Luyksgestel, Someren en Budel. In atlasblokken in de (noord)westelijke Kempen kwamen zeer lage aantallen voor.

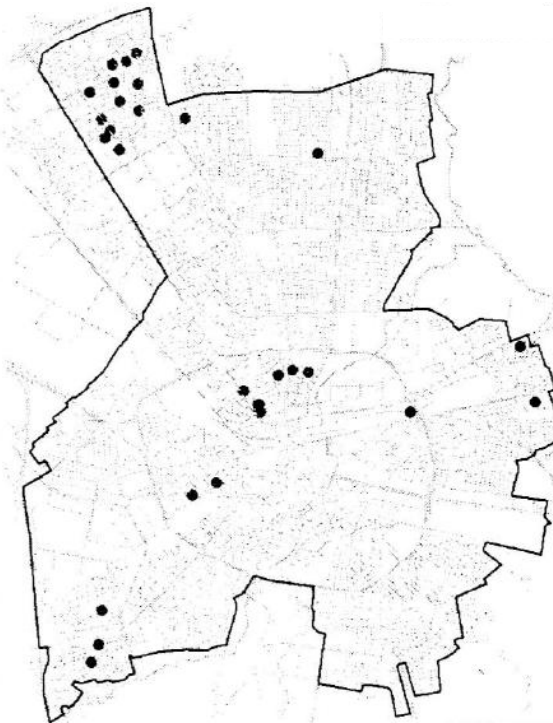
Figuur 11. Geschat aantal Kuifleeuweriken (*exemplaren!*) in maart-april 1979-1983 (ATL7983). Per atlasblok is de hoogste schatting uit de periode weergegeven.

In de periode 1984-1990 werd de stad Eindhoven op broedvogels onderzocht. Dit leverde 28 Kuifleeuwerikterritoria op, waarvan bijna de helft, 12 territoria, in de Achtse Barrier (Maréchal & Veenhuizen 1997).

Verder waren er uit de periode 1984-1990 territoria bekend uit Bladel (1 in 1986), Eersel (1 in 1985), Hapert (1 in 1986, 2 in 1987, 1 in 1988), Helmond (1 in 1985, 0-1 in 1986), Lierop (1 in 1986), Mierlo (1 in 1985), Nuenen (1 in 1985, 1987 en 1989), Someren

(0-1 in 1986 en 1987) en Veldhoven (3 in 1985, 1 in 1988 en 1989).

Deze aantallen waren niet gebaseerd op tellingen maar op losse waarnemingen. In totaal waren er in de periode 1984-90 ongetwijfeld enkele tientallen territoria in de Kempen aanwezig, maar precisering is bij gebrek aan goede gegevens niet mogelijk.

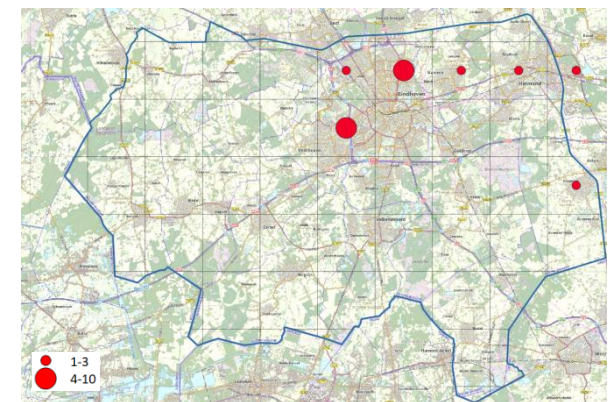

Figuur 12. Territoria van de Kuifleeuwerik in Eindhoven in de periode 1984-1990 (uit: Maréchal & Veenhuizen 1997).

Jaren '90

In Acht en de Eindhovense wijk Achtse Barrier werden in 1992 6 en in 1993 3 territoria geregistreerd (NDFF). Elders in Eindhoven waren territoria bekend van het centrum (3 in 1991 binnen de ring: Grote Berg, Boschdijk Veste en Willem Dreesstraat), Genderdal (1 in 1991 en 1992), Blixembosch (3 in 1996, 1-2 in 1998) en Sliffertsestraat (1 in 1999). In 1993 stond de teller in de hele stad Eindhoven op 5 territoria (Maréchal & Veenhuizen 1997).

Buiten Eindhoven waren er ook territoria te vinden: Eersel (2 in 1990, 1 in 1993 en 1994), Helmond (0-1 in 1992, 1 in 1993, 0-1 in 1996), Nuenen en omgeving (0-1 in 1990 en 1991, 2 in 1994 en 1995, 1-2 in 1996, 1997 en 1998, 1 in 1999), Steensel (1 in 1992), Someren (1 in 1999) en Veldhoven (4 in 1990, 6 in 1992, 3 in 1994, 5 in 1996, 7 in 1997, 6 in 1998 en 4 in 1999).

Figuur 13. Geschat aantal territoria van de Kuifleeuwerik per atlasblok in 1998-2000 (ATL9800).

Ook nu waren deze gegevens vermoedelijk niet op goede tellingen gebaseerd. Hiermee rekening houdend omvatte de totale populatie in de Kempen in het begin van de jaren '90 wellicht 20-30 territoria en in 1998-2000, toen er wat meer onderzoeks-inspanning was ten behoeve van het broedvogelproject, wellicht 15-20 territoria.

Jaren '00 en '10

In de jaren '00 waren er in de Kempen ca 5 territoria bekend. In het begin kwamen nog Kuifleeuweriken voor in Nuenen (mogelijk in 2000 en 2001) en Someren (2003, 2004), maar daarna waren ze alleen te vinden in Veldhoven en Eindhoven.

In Veldhoven was de soort in 2000 present in de Heikant, De Polders en het Citycentrum, maar vanaf 2001 bleef alleen het Citycentrum over. Hier kwamen i.i.g. tot en met 2008 (en wellicht 2009) 1-2 territoria voor.

In het stationsgebied van Eindhoven werden tot en met 2010 Kuifleeuwerikterritoria vastgesteld, maar vanaf tenminste 2007 betrof het een solitaire vogel. Meerhoven, een wijk behorend tot Eindhoven, huisvestte tot en met 2010 (en wellicht 2011) Kuifleeuweriken, in sommige jaren 2 territoria. De waarneming van een paar op 27 februari 2011 is de laatste waarneming in de Kempen.

Territoria en mogelijke territoria vanaf 2000:

2000	4 terr. Veldhoven: 1 Heikant, 1 De Polders en 2 Citycentrum (ZBV); mogelijk 1 terr. Eindhoven centraal station: 17 februari 1 ex (Ornis); mogelijk 1 terr. Nuenen: 1 mei 1 ex Oudenstein (WNL)
2001	2 terr. Veldhoven Citycentrum; 2 terr. Eindhoven: 1-2 Meerhoven (ZBV, WNL) en 1 Eindhoven centraal station (Ornis, NDFF, WNL); mogelijk terr. Nuenen: 28 februari 1 ex Laan ten Catten (Ornis) en 11 maart 1 ex zelfde straat (NDFF)
2002	1 terr. Veldhoven Citycentrum (ZBV, WNL); mogelijk terr. Eindhoven centraal station: 2 februari 1 ex (Ornis)
2003	1 terr. Veldhoven Citycentrum (WNL); 1 terr. Eindhoven Meerhoven; 1 ter. Someren (ZBV)
2004	mogelijk terr. Veldhoven Citycentrum: 22 februari 1 ex (WNL); 1-2 terr. Eindhoven Meerhoven (ZBV, WNL); 1 ter. Someren (ZBV)
2005	1 terr. Veldhoven Citycentrum (WNL); 1 terr. Eindhoven Meerhoven (WNL)
2006	1 terr. Veldhoven Citycentrum (WNL); 2 terr. Eindhoven: 1 (nest met jongen) Meerhoven en 1 centraal station (ZBV, WNL)
2007	1 terr. Veldhoven Citycentrum (WNL); 3 terr. Eindhoven Meerhoven: 2 Meerhoven (ZBV, WNL) en 1 centraal station (ZBV; vermoedelijk solitaire vogel, Neijts 2009)
2008	1-2 terr. Veldhoven Citycentrum; 3-4 terr. Eindhoven: 1-2 Meerhoven (ZBV, WNL), 1 centraal station (solitaire vogel, ZBV) en 1 Blixembosch (ZBV)

2009	mogelijk 1 terr. Veldhoven: 20 februari 3 ex (WNL); 3-4 terr. Eindhoven: 1-2 Meerhoven (WNL), 1 centraal station (solitaire vogel, ZBV) en 1 Blixembosch (ZBV)
2010	1-2 terr. Eindhoven: 1 Meerhoven (ZBV) en 0-1 centraal station (ZBV, WNL)
2011	mogelijk 1 terr. Eindhoven: eind februari zingende vogel, locatie onduidelijk; 27 februari 1 paar Meerhoven (ZBV)
vanaf 2012	geen meldingen

De Kuifleeuwerik koloniseerde Nederland eind 19^e eeuw, maar er is niets bekend over tempo en omvang. Op de zandgronden was de soort in het begin van de 20^e eeuw echter al talrijk. De vogels kwamen voor in ruderaal (= door de mens verstoorde) terreinen in dorpen en steden en in de duinen, en ook in het buitengebied langs veldwegen, spoorlijnen, op schuurtjes en in bouwland. Rond 1950 waren wellicht 7.000 territoria in ons land aanwezig en de piek was wellicht nog niet bereikt.

De Kuifleeuwerik nam vermoedelijk al in de jaren '70 af en daarna ging het rap bergaf. In 1973-77 waren er naar schatting 3.000-5.000 territoria (wellicht te laag), in 1985-86 1.000-2.000 territoria, 1991 400-450 territoria, 1998-2000 60-80 territoria en vanaf 2009 minder dan 10. Vanaf 2015 ontbreekt de soort als broedvogel op de Nederlandse lijst. Ook elders in West- en

Midden-Europa verdween de soort nagenoeg.

De afname van de Kuifleeuwerik in Nederland viel samen met een aantal forse ontwikkelingen. Het cultuurland werd op de schop genomen waardoor onder meer overhoekjes, ruderaal terreintjes en schuurtjes verdwenen. Kijkend naar gegevens uit de Kempen moet dit al in de jaren '50 geleid hebben tot het verdwijnen van Kuifleeuweriken uit het cultuurland.

Gelijkertijd vond er een enorme groei plaats van steden en dorpen. Bouwterreinen lagen braak en werden veelal pas na enkele jaren bebouwd. Dit waren ideale foerageer- en broedgebieden voor Kuifleeuweriken en in steden kwamen in de jaren '70 soms 50-100 territoria voor.

In de loop van de tijd veranderde dit. Bouwkundige projecten werden veel sneller uitgevoerd en braakliggende terreinen werden ingezaaid of benut voor recreatie. Wellicht speelde predatie of verstoring door katten en honden ook een rol bij de teloorgang van deze grondbroeder.

Biemans, J. 2014. De vogels van Kempenland in de negentiende eeuw uit een manuscript van P.N. Panken. Apicultor.

Hustings, F. et al. 1992. Kuifleeuweriken *Galerida cristata* op hun retour. Vogeljaar 40(4): 145-156.

Maréchal, P. & W. Veenhuizen 1997. Vogels in het stedelijk milieu - Inventarisatie in Eindhoven. KNNV Uitgeverij.

Swanenberg, J. 2000. Lexicale variatie cognitief-semantisch benaderd - Over het benoemen van vogels in Zuid-Nederlandse dialecten. Proefschrift Univ. Nijmegen.

Krekelzanger: incidentele broedvogel

Krekelzanger in het Nuenens Broek, juni 1996 (Rob Bouwman† op website Vogels in de Kempen)

De Krekelzanger is in de Kempen drie keer gemeld, waarvan er twee voldeden aan de eisen van een territorium. Desondanks waren er geen concrete aanwijzingen dat het broedparen, laat staan broedgevallen betrof. Vermoedelijk betrof het ongepaarde mannetjes.

Territoria:

1978 terr. Ruweeuwsels: 23 mei t/m 7 juni zingend (Limosa 53: 31, [Dutchavifauna](#))
1996 terr. Nuenens Broek: 2 t/m 12 juni zingend (Bouwman 2001, [Dutchavifauna](#))

Meldingen tussen de datumgrenzen (20 mei t/m 10 juli):

2014 3 juli zingend Dommeldal Achterste Brug ([Dutchavifauna](#)); zat daarvoor vanaf minstens 25 juni net op Belgisch grondgebied ([WNL](#))

De Krekelzanger broedt in grote delen van oostelijk Europa. De waarnemingen in de Kempen passen binnen het patroon van een westwaartse uitbreiding van het broedgebied tot in Duitsland en het westen van Scandinavië. Sinds medio jaren '70 nam het aantal meldingen in Nederland toe. De vogel van de Ruweeuwsels in 1978 was overigens het zesde geval van Nederland. Broedgevallen zijn tot nu toe nog niet in Nederland aangetoond, maar ongepaarde vogels kunnen zo maar ergens opduiken.

Dankwoord

Dank aan Henk van der Jeugd voor het beschikbaar stellen van ringgegevens van het Vogeltrekstation, Nico Venema voor het verstrekken van aanvullende gegevens over de Ruigpootuil in 1977, de fotografen voor het mogen plaatsen van hun mooie foto's en last but not least Henk Sierdsema voor het beschikbaar stellen van databestanden. ■

Literatuur

Hieronder de geraadpleegde artikelen en rapporten die niet bij de soortbeschrijvingen genoemd zijn.

- Bakermans, M. et al. 1985. Broedvogels van de Cartierheide 1985. VWG De Kempen.
- Bijlsma, R.G. 1992. De broedvogels van het Leenderbos en omgeving in 1991. SOVON.
- Erve, F.J.H. van et al. 1967. Avifauna van Noord-Brabant. Van Gorcum, Assen.
- Haverschmidt, F. 1942. Faunistisch overzicht van de Nederlandse broedvogels. E.J. Brill, Leiden.
- Heijnen, T. 1981. Avifauna van de Groote Heide. VWG De Kempen.
- Heijnen, T. 1991. Broedvogelinventarisatie Groote Heide en heiderestanten Leenderbos 1987 t/m 1990. VWG De Kempen.
- Heijnen, T. 1992. Broedvogels van de Visvijvers te Valkenswaard ten oosten van de Tongelreep in 1991. VWG De Kempen.
- Hens, P.A. 1965. Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg. Natuurhist. Genootsch. Limburg, Maastricht.
- Hustings, F. & J.-W. Vergeer (red.) 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland.
- Hustings, F. & K. Koffijberg (red.) 2018. Vogelatlas van Nederland. Sovon & Kosmos.
- Hustings, F. et al. 2006. Avifauna van Limburg. Natuurhist. Genootsch. Limburg, Maastricht.
- Hustings, F. & K. Koffijberg 2021. Verschenen of verdwenen: ruim een eeuw Nederlandse broedvogels in beweging. Sovon.
- Iven, W. & T. van Gerwen 1974. Lind dè is de sgonste plats.
- Kessel, J.C.P. van & C. Tönissen 1973. Beheersplan De Landschotse Heide. VWG De Kempen.
- Kikkert, J.E. 1997. Broedvogelkartering Strabrechtse Heide 1996. Eigen uitgave, Geldrop.
- Lippens, L. & H. Wille 1972. Atlas van de vogels in België en West-Europa. Lannoo.
- Neijts, F. 2009. Zeldzame vogels in de Kempen 2007. Commissie VINK.
- Oversteegen, H. 1954. De Zeggen of Varkensputten ten oosten van Eindhoven. Ongepubl.
- Paulussen, W. 1993. The breeding birds of the Turnhout campine 1942 - 1992. Oriel Stringer, Brighton.
- Peeters, L. 1986. Broedvogels van de Reuselse Moeren - Resultaten van een langdurige inventarisatie. Roodborsttapuit 5(1): 25-38.
- Poppel, A. van 1975. Avifauna van de Reuselse Moeren. Tilburg.
- Theuwis, L. & G.A. Beyk 1972. Jaaroverzicht 1971 Landgoed de Hoort Budel. Op het vinkentouw 9(2): 143-144.
- Timmermans, J. & W. van Eijk 2003. Broedvogels van Beuven en omgeving in 2002. VWG De Peel.
- Wittgen, A.B.L.M. 1967. Inventarisatierapport over de periode 1962 tot 1967 betreffende het landgoed De Utrecht. Eigen uitgave.

Topografische ondergronden zijn afkomstig van topotijdreis.nl/ en opentopo.nl.

Strabrechtse Heide op 23 juli 2003 (Toine Kuiper).

In het verleden broedden hier Zwarte Stern, Blauwe Kiekendief, Grauwe Kiekendief, Velduil, Klapekster, Buidelmees en Baardman.

